

שיעורו השבועי של מרד הראשון לעיון פוסק הרור רבינו יצחק יוסף שליט"א

השיעור השבועי

גיליון מספר 441

הרב המקריב: הגה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א מגיד מישורים

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית היזדים ומשודר דרך הלוחין והרדיו ובקוויס רבים מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
20:40	19:49	18:57	תל אביב
20:37	19:48	18:56	חיפה
20:40	19:50	18:58	באר שבע
20:38	19:48	18:56	

חג פסח | ט"ו ניסן תשפ"ד

כתב ועורך השיעור:

הרב דכיר פריץ שליט"א

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 053-4774733

מדיני ליל הסדר

רוב יין. לצאת ידי חובה מאחר בברכות ארוכות. לצאת ידי קידוש או כולו באמירה או כולו בשמיעה. הסיבה. להתכונן ולישון מבעוד יום. בליל הסדר לחזק את האמונה לילדים. קידוש מבעוד יום. תוספת שבת. בדיקת חמץ למפונים בבתי המלון. בדיקת חמץ לאור פנס. הדלקת נרות שבת בנורת לד. ליל הסדר אחר צאת הכוכבים. המשנה ברורה לא נחת לפסוק לספרדים

קדש ורחץ

א. בליל הסדר אומרים את הפיוט שסידר רש"י (מחזור ויטרי ס"י סה), והובא גם באבודרהם (סדר ההגדה): קדש ורחץ כרפס יחץ, מגיד רחצה מוציא מצה, מרור כורך שלחן עורך, צפון ברך הלל נרצה. אצל מרן האבא זצ"ל היינו נוהגים שלפני הקידוש כולם יושבים ליד השלחן ושרים את הפיוט הזה, כל פעם במנגינה אחרת, פעם נהוונד, פעם שיגא ופעם עג'אם. ומידי פעם באמצע הסדר כשמרן היה רואה שהילדים משתעממים, כדי לעורר את התינוקות היו מפסיקים ושרים את השיר הזה. מהר"ם מרוטנבורג סידר חרוזים דומים, והמטרה כדי שלא ישכח את הסדר.

רוב יין

ב. לקדש צריך לחפש יין שכשר לכל הדעות, יש היום כל מיני הכשרים טובים, אני לא יכול לומר איזה טוב, כל אחד ישאל את רבו או מומחה, כי יש הכשרים שמסתפקים ב-20% יין, ומעגלים על פי דעת הרמ"א (סימן רד סעיף ה) שמספיק 17% יין כדי לברך הגפן ולעשות קידוש וארבע כוסות. אך ידי חובת חייב אינני לבסומי לא יוצאים... ואולם אנחנו קיבלנו הוראות מרן השלחן ערוך (שו"ע) שכתב שמשערים בשיעור שמוזגים יין שבאותו מקום. וכי מוזגים ברוב מים ויותר?! וכבר ביארו האחרונים שצריך שיהיה לכל הפחות רוב יין. ולא נכון לצמצם, פעם באתי לבדוק הכשר של יין, ועשו 57% יין. אמרתי להם שיש גם סוכר שמוריד את האחוזים, ובכוס הקידוש מוסיפים כמה טיפות מים להגביר החסדים על הגבורות, ולא יהיה רוב יין. אבל אמרו שקשה להם להוסיף כי כל אחוז יין זה הפסד כספי.

כשר גם לספרדים?

ג. היה הכשר שכתבו 'כשר גם לספרדים', ופעם - עוד לפני שהייתי ברבנות - ביקרתי ביקב לבדוק, וראיתי שאין רוב יין. היה שם הרב סלונים, שהיה רב מרכז העיר ומשגיח מטעם העדה החרדית, ואמר לי: תראה, אתם מפרשים בשלחן ערוך שהרגילות למוזג לכל הפחות רוב יין, אבל אנחנו נותנים הכשר לשבעים אחוז מים, וכך נהיית הרגילות. אמרתי לו, מה הכח שלך לחלוק על כל גדולי האחרונים הנ"ל, 'משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים' וכו', יש לנו מסורת מגדולי עולם שצריך רוב יין, וזו טעות ומכשול לרבים, לא רק לספרדים, אלא גם לאשכנזים, כנ"ל. כשהגאון הרב זולטי נבחר לרב ראשי לירושלים, קרא אליו את הבעלים של אחד היקבים בירושלים, ושאל כמה אחוז יין אתם עושים? אמר לו שמוודים 17% בדיוק, וביקש שיעגלו לעשרים אחוז, ושמעו בקולו. אבל

1 דברי הרב אלימלך בידרמן שליט"א: יש לנו הזכות לשהות במחיצת גאון ישראל, המאיר לארץ ולדרים מקצה העולם ועד קצהו, ועכשיו שהחינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, על הספר החדש שהוא אור גדול. ה' יעזור להוציא עוד ספרים, עשות ספרים הרבה אין קץ, עד בוא משיח צדקנו ועד בכלל.

דברי מרן שליט"א: ישר כח לכבוד הגאון הצדיק רבי אלימלך בידרמן, בן האדמו"ר מלעלוב ונכד האדמו"ר מלעלוב. בשנת תשל"ב האדמו"ר רבי משה מרדכי ביקש ממני להיפגש עם מרן, שאלתי אותו אם יש איזה ענין, ואמר שרק רוצה להכיר. סיפרתי למרן, ואמר לי, אנחנו ניגש. אחר איזה זמן היתה ברית, ושם נפגשו האדמו"ר עם מרן האבא, ועשו היכרות ביניהם. ומרן מאוד העריך אותו, היה מקרב כל אחד ואחד. והרב הולך בדרך אבותיו, גידיל תורה ויאדיר, אשריו ואשרי חלקו, פה מפיך מרגליות.

2 חכם אחד חיבר ספר וכתב שכל האחרונים שהרב הביא בחזון עובדיה (שו"ת סי' ו' אות ו, שבת ב' עמ' פז, ברכות עמ' קנו, ליל הסדר עמ' ג'), שהצריכו רוב יין, דיברו על שמרים ולא

לתגובות וכן לקבלת הגיליון במייל: d95872@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת איש החסד מנוח בן שלום וזוהבה ז"ל ת.ג.ב.ה.

לפי דברי האחרונים שהזכרתי, מה זה יעזור, צריך רוב יין! לכן יברר היטב לפני שקונה שלא יפסיד מצות קידוש וארבע כוסות.

ברוב עם הדרת מלך

ד. בקידוש כל אחד מבני הבית מחזיק כוס יין בידו, וראש המשפחה מקדש ומוציא את כולם ידי חובה, ובתנאי שהוא יודע לקדש כהוגן ואומר מילה במילה, אבל אם בולע מילים איך יצאו ממנו ידי חובה. באופן כזה כל אחד יאמר את הקידוש מילה במילה מתוך ההגדה שלפניו. וכן אם הוא מחלל שבת שיינו אסור כיוון נסך, לא יצאו ממנו ידי חובה. מה שאין כן אם הוא בן תורה, אברך, או קובע עתים תורה, ואומר מילה במילה, כולם ישמעו ממנו, לא יענו ברוך הוא וברוך שמו, ויצאו ידי חובה מדין שומע כעונה, ברוב עם הדרת מלך. החכם צבי (סימן קסח) כתב שלא יברך אלא מי שהכוס בידו. ולכן בכל שבת בעל הבית שאוחז הכוס בידו הוא מברך, וכולם יוצאים ממנו ידי חובה. וכתב הפרי מגדים (בפתיחת חוללת לא"ח ח"ג אות כח) ששומע כעונה הוא מדין שליחות. ולפי זה לכאורה בליל הסדר שלכל אחד כוס בידו, כל אחד יקדש לעצמו, ומצוה בו יותר מבשולחו (קידושין מא). אבל להלכה יש להעדיף את המעלה של ברוב עם הדרת מלך, ואפילו שכל אחד מחזיק כוס, ראש המשפחה מקדש וכולם יצאו ממנו ידי חובה.

ברכות ארוכות

ה. מרן כתב בשלחן ערוך (סי' חס"ה): אם שנים או שלשה מתעטפים בטלית כאחת - בפעם אחת - כולם מברכים, ואם רצו, אחד מברך והאחרים יענו. אמן. ומכל מקום בקידוש שרגילים לצאת ידי חובה מבעל הבית, אין חשש שלא יכוונו, ועדיף לצאת ממנו ידי חובה ולקיים ברוב עם הדרת מלך (וע"ע ילקו"י פסח ח"ג עמ' ש). הרא"ש בתשובה (כלל ד סימן ט) כתב לגבי ברכת "יוצר אור", שכל אחד יאמר אותה בעצמו ולא יצא ידי חובה מאחר, ואף שפעם השליח ציבור שהיה עובר לפני התיבה, היה אומר את כל הברכות וכולם היו שותקים ושומעים ויוצאים ידי חובה, אבל היום יש הרבה צרות ובלבול הדעת... וזו ברכה ארוכה שקשה להתרכז בכולה, אולי פתאום יחלום באמצע, ואם לא כיוון לא יצא ידי חובה. מרן השלחן ערוך (סי' קפג סעיף ז) כתב שהוא הדין לברכת המזון שהיא ברכה ארוכה, שכל אחד ואחד יברך בעצמו. ובדיעבד אם הקשיב לאחר והתכוין לצאת יצא. אבל ברכת הקידוש היא קצרה, ולכן לכתחילה יוצאים בה ידי חובה מדין שומע כעונה. מהיות טוב לפני שמקדש יאמר: רבותי, כוונה! כלומר לכוין לשם מצות קידוש על היין, וגם לצאת ידי חובה מדין שומע כעונה. כך הנהיגו בביתם כמה תלמידי חכמים.

חציו באמירה חציו בשמיעה

ו. יש עדות מסוימות שאת תחילת הקידוש "ברוך אתה ה'" ואת סוף הקידוש "ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים" שומעים מבעל הבית ומתכוונים לצאת ידי חובה, ואת שאר הקידוש אומרים אתו יחד במנגינה. אבל זה לא לכתחילה, ורק בדיעבד אם עשו כן יצאו ידי חובה. אמנם הגאון רבי עקיבא איגר (בתשובה סימן ז) סובר שמועיל לצאת ידי חובה חציו באמירה חציו בשמיעה, אולם בשו"ת רב פעלים (ח"א תאו"ח סימן י"ד"ה ועוד) עורר על כך, והביא ראיה לדבריו מהשלחן ערוך (סימן קצד סעי' א) שכתב: שלושה שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל ברכת המזון, אלא אחד יודע ברכה ראשונה ואחד השניה ואחד השלישית, חייבים בזימון, וכל אחד יברך הברכה שידוע, והשנים האחרים ישמעו ממנו ויצאו ידי חובה, אבל לחצאין אין לברך, כלומר שאם אף אחד מהם לא יודע אפילו ברכה אחת, כי אם חצי הברכה, אין לברך, כי אין ברכה אחת מתחלקת לשתיים. ע"כ. ומשמע שחציו באמירה חציו בשמיעה לא יוצאים ידי חובה. וכך כתבו גם המשנה ברורה (בביאור הלכה סימן רע"א ס"ב ד"ה דאיתקש) והחזון איש (סי' ז סק"ו) ועוד. ביביע אומר

³ אמנם טבע האדם לקנאות, אבל הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם (אבות פ"ד מ"א), ולכן יש להתחזק באמונה שהכל מהקב"ה, והוא מכריז מי יהיה דיין או רב. הגם שעושים השתדלות, וכל אחד עושה השתדלות כדי להיבחר... מאחר נתכנס כדי למנות דינים, יש קרוב לחמש מאות מועמדים

ח"ח (תאו"ח סי' ט) וח"י (תאו"ח סי' נה אות י) הרב מפלפל בדברי הרב פעלים, ומחזק את הקו שלא לעשות כן, ומכל מקום כתב שבדיעבד יוצאים ידי חובה. אם כן למה להיכנס לבעיות, עדיף לצאת ידי חובה לכל הדעות, ולכן גם אותן עדות יעשו את כל הקידוש כולו או בשמיעה או באמירה.

הסיבה

ז. לפני הקידוש כל אחד יזכיר לבני ביתו - גם לנשים שחייבות בארבע כוסות - להסב בזמן שתיית הכוס, לא לצד ימין, אלא לצד שמאל... ואם הכוס מלאה וחושש שכשישתה בהסיבה היין ישפך עליו, ויש לו חולצה חדשה שעלתה מאתים ש"ח... או חליפה חדשה, יכול לשתות מעט יין כדי שהכוס לא תהיה מלאה, ואחר כך להסב ולשתות רביעית. ומי שלא היסב לא יצא ידי חובה וצריך לחזור. אבל אשה שלא הסבה, בדיעבד מקילים לה שלא צריכה לשתות עוד כוס, כי בקושי שותה ארבע כוסות, ואין דרך הנשים הצדיקות והחסידות שלנו לשתות יין, לכן יסמכו על הראב"ה - רבינו רבי העזרי (סי' תקכה עמ' 154) שבזמן הזה שלא רגילים בהסיבה לא צריכים להסב, ואף שמרן (סי' תעב, סי' תעג ס"ב) פסק שלא כדבריו אלא כרוב הראשונים, בדיעבד נשים יסמכו על הראב"ה. ומכל מקום אנחנו חיים לכתחילה ולא בדיעבד, ועל כן יהיה גם את הנשים שישבו. ולא צריך לשכב, או כך וכך מעלות... מרן זצ"ל היה מניח כרית בצד ונשען מעט, כדרך בני אדם.

לישון מבעוד יום

ח. במושב זקנים ובבתי חולים הולכים לישון מוקדם, וכל שנה שואלים אותנו האם אפשר לעשות סדר ליל פסח מוקדם החל מפלג המנחה. ואני אומר להם, אם אפשר לדאוג שישנו בערב פסח בצהרים, וכמו שכתב מהרי"ל (הלכות ערב פסח אות יז) שמן הראוי להשכיב את הילדים לישון כדי שיהיה להם כח בלילה, וכן כתב המטה משה (סימן תר), שכדאי לתת לתינוקות מאכלי חלב בערב פסח, וכך יירדמו ביום, ובליל הסדר יהיו ערניים. כשהיינו קטנים - כך עשינו גם בנכדים - מרן זצ"ל היה מכניס אותנו לחדר, סוגר את התריס, לא היו וילונות, לא היינו מיליונרים... היה מחשיך את החדר ואומר: עכשיו תישנו! ילדים קשה להם לישון בצהרים, אבל היה מכריח אותנו כדי שיהיה לנו כוח בליל הסדר. זה חשוב מאוד, כי גולת הכותרת של ליל הסדר זו מצות "הגדת לבנך", אם הילדים בגיל 8 או 10 יהיו עייפים, יתקוטטו אחד עם השני ויבכו, ואי אפשר לדבר איתם ולחזק אותם באמונה, בפרט עכשיו שיש שעון קיץ וזמן צאת הכוכבים מאוחר. הלילה הזה זו ההזדמנות לחזק את הילדים באמונה, ואם ישנו ביום, יוכל לקיים בהם בלילה מצות והגדת לבנך.

ליל האמונה

ט. בליל הסדר אפשר להחזיר הרבה אמונה בילדים הקטנים, זה ילווה אותם לכל החיים, יספר להם: תראו מה עשה הקב"ה במצרים, הפלה בין מחנה ישראל לבין מחנה מצרים, הילדים היהודים היו הולכים לטייל ברחוב יחד עם הילדים של הבוס המצרי, ולפתע הגיעה מכת ערוב - איך מרן זצ"ל היה מתאר את זה יפה... - היו באים הנמר והברדלס וכו' ואוכלים את המצרים, והיהודים נשארים, וכשחוזרים לבית שואל אותם המצרי, איפה הילדים שלי? קח עט ותרשום, את מוחמד אכל האריה וכו'... יספר להם את הדברים האלה ויחזק אותם באמונה, כי אנחנו העם הנבחר, אתה בחרתנו מכל העמים, ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו. וידגיש להם את האמונה בקב"ה שהכל מאיתו יתברך, שלא תהיה ביניהם קנאה, בדרך כלל יש קנאה בין האחים, קין והבל, יוסף ואחיו, למה לו יש תפקיד גדול ולי תפקיד קטן... וצריך לעשות ביניהם שלום על ידי חיזוק האמונה³, וזו ההזדמנות בליל הסדר.

לדיינות, ויש הרבה לחצים, הרבה שהם בני רבנים ובני דיינים באים אצלי, אבל כמה אפשר לבחור, הלוואי והיו ממנים את כולם, למה יש כל כך הרבה שופטים, ודיינים יש הרבה פחות, חבל. דיברתי על זה עם כמה גורמים, אבל זו המציאות. בכל אופן אדם לא יקנא, ויאמין שהכל מאיתו יתברך.

מבשרי אחזה

י. עוד יאמר להם, תדעו שגם הטבע מונהג על ידי הקב"ה, וירחיב על גוף האדם, שהלב זורק את הדם למעלה למוח, ולמטה לקצה אצבעות הרגליים, וכל הזמן פועם, וכי יש שם בטריה?! אם יש בעיה עושים לו קוצב לב וכל חמש שנים צריך להחליף בטריה, אבל אדם בריא לא צריך, ובמושך תשעים או מאה שנה יכול לחיות, איך זה עובד? בדרך הטבע, ומי ברא את הטבע? הקב"ה! אדם אוכל, והאוכל נכנס לתוך המעינים שהם בערך שש או שש וחצי מטר, ומפרישים חומצה, חלק הולך לדם והפסולת יוצאת מהגוף, צאו "וראו מי ברא אלה" (ישעיה מ, כו), "מבשרי אחזה אלוה" (איוב יט, כו). השחור שבעין מצלם למוח ואדם רואה למרחקים, ואם יש בעיות עושה ניתוח קטרקט⁴, זה טבע, ומי ברא את הטבע?! הקב"ה ברא את כל דגי הים, החיות, האופנים... שמים וארץ וכל צבאם, את כל זה יסביר לילדים ויחזק אותם ביראת שמים. אדם תופס בכוס ומרגיש חם או קר, מה זה? הקב"ה נתן כוח מישוש להרגיש, מבשרי אחזה אלוה. בספר אמונה וביטחון של החזון איש מאריך בזה הרבה, כל אחד ישיג את הספר הזה, הוא יפה מאוד, יש לו לשון מליצית מיוחדת⁵, ויקרא לילדים הקטנים בליל הסדר, ויחזק אותם באמונה. הרב שך היה אומר שבדור האחרון של המשיח יש קצת רפיון בענין האמונה. לכן ליל הסדר הוא ליל האמונה, לא לחכות למימונה... וזו ההזדמנות לחזק את בניו ולקיים "והגדת לבנך".

קידוש מבעוד יום

יא. נחזור לשאלה אם בבתי חולים ובמושבי זקנים יכולים לעשות ליל הסדר מבעוד יום, או לא. והנה במשנה ריש פרק עשירי דפסחים (צט:): אמרו: ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. התוספות שם (ד"ה עד שתחשך) הביאו בשם התוספתא, שקרבן פסח ואכילת מצה ומרור מצוות משתחשך, משום שהוקשו מצה ומרור לקרבן פסח, שנאמר בתורה (שמות יב, ח), "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו". וביאר הט"ז (ס"ה תעב ס"ק א) שמכאן לומדים, שכל מצוות ליל הסדר, בין מצה שחיובה מדאורייתא, ובין חיובי דרבנן שהם ארבע כוסות ומרור וכורך וכו', מצוות משתחשך, כלומר מצאת הכוכבים. לכן יש להקפיד לא לעשות קידוש - שהיא הכוס הראשונה מארבע כוסות - קודם צאת הכוכבים. וכמו שכתב המגן אברהם (ס"ה תעב ס"ק א), אלא ימתינו עד שכולם ישבו במקומות, וכל אחד יכין כרית, ישירו כמה שירים, וכשיסתכל ויראה שהגיע זמן צאת הכוכבים, כולם יעמדו ויעשו קידוש.

⁴ המרדכי (מגילה סימן תשצח) - לפני כ-700 שנה - כתב שסומא מקדש בשבת ומוציא את בני ביתו ידי חובה, מספיק שהוא עיוור ולא צריך לצער אותו יותר, ואף שחיובו במצוות רק מדרבנן, כיון שיכול לבוא רופא ולהחזיר מאור עיניו, גם בעודו סומא יכול להוציאם ידי חובה, כי "כל הראוי לבלילה אין בילה מעכבת בו" (קידושין מה, ע"ד). ודבריו לא היו מובנים, איפה שמענו שיבוא רופא וירפא סומא? [א.ה. ע' בגיטין כג ע"א "סומא ונתפתח"] אבל היום מבינים את זה. היום עושים השתלת קרנית, והיא על השחור שבעין, שלפעמים נשברת ואדם לא יכול לראות, ומוציאים אותה ושמים קרנית חדשה, ולוקחים ממת שכמה שעות אחר מיתתו עדיין עינו מתפקדת. הדין הוא שבשעת הדחק מותר לקחת קרנית ממת ואפילו יהודי, אין בזה שיעור, וזה חוזר לחיות. ביביע אומר ח"ג (חיי"ד ס"י כ-כג) כתב על כך תשובה ארוכה, ואף שחכם בן ציון החמיר, מרן זצ"ל היקל, והשיב על כל טענותיו, בפרט שסומא חשוב כמת (נדרים סד). אומרים שזה מועיל רק למי שראה והתעוור ולא לעיוור מלידה.

⁵ כולם יודעים מה זה הגאון החזון איש, פעם דיברתי בשבח התורה ואמרת משהו בהשקפה מהגאון החזון איש, ומישהו הביע דעה נגד. אמרתי לו: עם כל הכבוד, אין אתה יכול לחלוק על החזון איש, מי לנו גדול ממנו. בהלכה תגיד אולי לא ראה את הרדב"ז וכדומה, אבל בדבר של השקפה, זה דרך החיים שלנו!

⁶ תראו מה זה, צריך ללמוד מהאשכנזים איך הם מכבדים את הרבנים שלהם, כך אמר האדמו"ר! כמבואר בגמרא בפסחים (קד): שרב הונא אמר שאפילו סילקא וארוזא נחשבים שני תבשילים לאכלם בליל פסח, ורבה היה מקפיד לקחת דוקא

זמן רבינו תם

יב. לא צריכים לחכות לרבינו תם, אמנם יש כאלה מחמירים וממתינים לעשות קידוש רק בזמן רבינו תם, וביתניים שרים "ושמחת בחגך"... אבל היום זמן רבינו תם מאוחר, בערך בשעה שמונה וחצי, ומסכנים הילדים למה צריכים לחכות. אמנם יש שמזהירים על זמן רבינו תם, האדמו"ר מקלויזנבורג (דברי יציב האו"ח ס"י קיג) כתב על ספירת העומר שהיא מדרבנן, שצריך לחכות ולספור בזמן רבינו תם, ומי ששוכר חדר במלון גלי צאנז בנתניה - אני לא מכיר אבל כך סיפרו לי - מתנים אתו שבמוצאי שבת לא יחלל שבת וידליק חשמל עד שיגיע זמן רבינו תם, וגם לא מכניסים לשם מצות מכונה, כי הדברי חיים מצאנז (ס"ב כג) כתב בחריפות נגד מצות המכונה, ואף שכתב לפני כ-160 שנה, והיום אין את הבעיות שהיו בזמנם, אבל כיון שיצא מפי קדשו הם מקפידים על כך⁶. אם זה נכון, מי ששוכר שם חדר, שוכר על דעת המשכיר, ולא יכול להפר את ההסכם, וכמו במקומות שלא מרשים להדליק נר חנוכה בחדרים, אסור להדליק בחדר ולעבור על הוראת הבעלים.

בדיקה לאור פנס

יג. שאלו המפונים בבתי המלון, מה יעשו בבדיקת חמץ מחר בלילה. אמרתי להם, תבדקו עם פנס. וכן דעת הגאון החזון איש - הובא ביחזה דעת (ח"א ס"ד ד) ובמאור ישראל (פסחים ת). ובחזון עובדיה (פסח ע"א לט) - שאפשר לבדוק לאור פנס. אמרו לי שהיום מוכרים פנס בחנות הכל בשקל, שיקנה כמה אחדים, וייתן לילדים לשחק, והוא עצמו ישתמש בפנס, כי לא מרשים בנר. אמר לי רב אחד שאמרו להם במלון, שאם ידליקו נר רק לצורך בדיקת חמץ יעלימו עין, בזה הוא לא מפר את הוראתם ויבדקו עם נר, אבל יש מקומות שאם ידליק, יש גלאי עשן, ופתאום יצאו מים ותהיה אזעקה, בשביל מה להסתבך, אפשר לבדוק עם פנס⁷. בחדר האוכל שהוא מקום ציבורי ימנו משהו כגון משגיח הכשרות או את רב בית המלון שיבדקו את החמץ, וכל אחד יבדוק בחדרו. אם המפונה גר בקרית שמונה, לא חייב לנסוע עד לשם ולבדוק בביתו, אולי בדיוק כשיגיע יפול פגז... אלא די שיעשה ביטול חמץ, וגם יעשה מכירת חמץ לגוי, ויכתוב שמוכר את החמץ בכל מקום שהוא. ובחדר שישן במלון יעשה בדיקת חמץ כדן.

פלג המנחה

יד. אמרנו שהקידוש בליל פסח הוא אחד מארבע כוסות, ולכתחילה צריך לעשותו אחר צאת הכוכבים. בכל שבת בקיץ הרבה אנשים מקדימים להתפלל מנחה מפלג המנחה - שעה ורבע קודם צאת הכוכבים⁸ - וגומרים

סלק ואורז, הואיל ויצא מפיו של רב הונא. מה שיוצא מפי גדול הדור שומעים בקולו!

⁷ הרי יוצאים ידי חובת נר שבת גם על ידי פנס, ואם לא מרשים להדליק נרות שבת בבית מלון, ידליק פנס. היום יש פנסים מיוחדים בצורה של נרות שבת, ויש שם חוט להט שיהיה לכל הדעות, אבל מהדין יוצאים ידי חובה גם בהדלקת נורת לד, ואף שאינה אש גמורה. היה אצלי בלשכה מהנדס גדול, שהביא אתו כל מיני מכשירים, והסביר לי איך לפני כמה עשרות שנים המציאו את נורת הלה, שפרץ הר געש באיזה מקום, ונוצרו אבנים שחורות - תלכו לרמת הגולן ותרואו הרבה אבנים כאלה שנוצרו מהר געש שהיה פעם - לקחו את האבנים וטחנו אותם, וחברו זרם מכאן ומכאן, ולפתע האיר, זה לא אש, מי שנוגע לא מקבל כווייה, אבל מאיר. הביא מכשיר עם כל מיני חוטים והראה לי. העיקר שהנר מאיר בעצמו ולא רק מחזיר אור, ומתקיימת המטרה של הדלקת נר שבת שמדליקים משום שלום בית. והוא הדין בבדיקת חמץ, שניתן לבדוק גם לאור פנס לד.

⁸ לאשכנזים פלג המנחה שעה ורבע קודם השקיעה, אבל לדעת מרן (ס"א רסג ס"ד) קודם צאת הכוכבים. אם כי ראיתי כמה אחדים שמתחכמים לומר בדעת מרן שסובר אחרי השקיעה, אבל זה לא נכון, ומרן זצ"ל צודק כמו תמיד, שלדעת מרן השלחן ערוך פלג המנחה הוא שעה ורבע קודם צאת הכוכבים (ע' ילקו"י שבת א ח"ג ע"א קמג).

להתפלל מוקדם.⁹ אחר כך הולך לבית, עושה קידוש, נטילה, המוציא, וכמה זמן אוכל, רבע שעה או עשרים דקות, וכשגומר לאכול השמש עדיין זורחת, הדין הוא שיצא ידי חובת סעודת שבת. כך דעת מרן השלחן ערוך (סימן רסו סעיף ב), ואמנם הפוסקים האשכנזים, הבית חדש (ר"ס תעב), המגן אברהם (סי' רסו ס"ק א), התוספת שבת (סק"ג) המשנה ברורה (סי' רסו סק"ה), חלקו על מרן, שהרי בגמרא (שבת ק"ז:) למדו את דין שלש סעודות בשבת ממה שנאמר בתורה (שמות טז, כה) שלש פעמים "היום", "אכלוהו היום, כי שבת היום לה", היום לא תמצאוהו בשדה". ואם כן כל שלשת הסעודות צריכות להתקיים ביום שבת. נכון שיכול לקבל תוספת שבת לענין קדושת השבת שלא לעשות מלאכה, אבל בפועל לא היוזאת את לוח השנה ועדיין יום ששי.

דין תוספת שבת

טו. לדעת רוב הראשונים דין תוספת שבת הוא מדאורייתא, והרדב"ז (סי' אלף תפו, וח"ב בלשונות הרמב"ם סי' ק"ג ורס"ח) - היה לפני כ-500 שנה - כתב שכן הוא לכולי עלמא, לא פחות מיום כיפור. אבל במחילה מכבודו, נעלמו ממנו כמה ראשונים מפורשים, האור זרוע (ח"ב הל' ערב שבת סי' יד) בשם רבינו תם, המאירי (ביצה ל), המרדכי (מגילה רמז תשצח), הרמב"ם לא הזכיר דין תוספת בשבת ויום טוב, אלא רק ביום הכיפורים (פ"א מהלכות שבת העשור ה"ו), וכמובא בגמרא ראש השנה (טו). וכתב הרב המגיד דלית ליה להרמב"ם דין תוספת מהתורה אלא ביום הכיפורים. מרן הבית יוסף (סימן רסא) תמה על הרב המגיד, וכי הרמב"ם לא הזכיר דינים מדרבנן, ולפחות היה מזכיר שיש דין תוספת שבת ויום טוב מדרבנן? ולכן כתב שלדעת הרמב"ם אין דין תוספת שבת כלל, לא מדאורייתא ולא מדרבנן. ומה שכתב הרמב"ם (פכ"ט מהל' שבת ה"א) שיש לקדש על הכוס מבעוד יום, המשיך וביאר שמן התורה ניתן לקדש ולקיים מצות "זכור את יום השבת לקדשו" בין בשעת כניסת השבת ובין מעט קודם לשעה זו (א.ה. וכן מה שכתב פ"ג מתפלה ה"ז) שיש להתפלל ערבית של ליל שבת מבעוד יום, המשיך וביאר דלמי שתפלת ערבית רשות אין מודקדים בזמנה]. ולפי האמור, לדעת הרמב"ם גם אחר שקידש יכול לעשות מלאכה קודם כניסת שבת. להלכה מרן השלחן ערוך (סי' רסא ס"ב, סי' רסו ס"ב) פסק כרוב הראשונים שיש דין תוספת שבת מדאורייתא.

להלכה

טז. לכן בכל שבת יכול לקבל שבת ולהוסיף מחול על הקודש, ולעשות קידוש מבעוד יום, ולהלכה למעשה אפשר לצאת ידי חובת סעודת שבת בזמן התוספת.¹⁰ המשנה ברורה פסק כדעת הפוסקים האשכנזים שמוותר להם לחלוק על מרן, ולדבריהם מי שאכל מבעוד יום צריך לאכול עוד כזית פת לאחר צאת הכוכבים, אבל אנחנו קיבלנו הוראות מרן, שלמדו

⁹ בליל פסח צריכים להגיע לבית מוקדם, יש דרשנים שרק נותנים להם לדבר מדברים ומאריכים, אבל "ויאמר לקוצרים ה' עמכם", יגמרו מוקדם, יאמרו מהר 'חג שמח', ויגיעו לבית מהר כדי שהילדים הקטנים לא ירדמו.

¹⁰ יש חקירה האם תוספת שבת היא לכל מיילי, או רק לגבי קדושת השבת, ואין זמן להאריך (ע' ילקו"י שבת א' ח"ב קונטרס אחרון סי' י' עמ' תתה).

¹¹ כך אמרתי בשיעור, והיה אברך אחד שפרסם ברבים - אחר כך ביקש סליחה - וכתב, ראיתי מצפצפים שאומרים שהמשנה ברורה לא לספרדים... הוא התכוין עלינו שאמרנו בשיעור כאן ביזדים שלא כל הפוסקים במשנה ברורה הם לספרדים. ובאמת שלא דיבר רק עלינו, אלא על רבי חיים קנייבסקי, שהאשכנזים מכנים אותו שר התורה, שכתב (באליבא דהלכתא גליון לט) בכתב ידו: הנה ידידנו סידר

האחרונים בדעתו שיוצא ידי חובה גם מבעוד יום, ומהדין לא צריך לאכול עוד כזית.

פסקי המשנה ברורה

יז. תמיד מרן זצ"ל היה אומר שהמשנה ברורה כתב את הלכותיו בעיקר לאשכנזים. כך אמרתי בשיעורים כמה פעמים, שהמשנה ברורה זה ספר חשוב, לא צריך לשבח, אבל לא תמיד נחת להורות לספרדים את ההלכה, וכי בראדין היו פרסים או בוכרים או מרוקאים?! לא ראה אף פעם ספרדים, ולמה שיכתוב להם הלכה. הוא כתב לפי מה שראה בעירו, ובעיירות הסמוכות, שהיה טורח והולך ממקום למקום עם שקיות, ומוכר את ספריו. לא לחינם זכה שבכל בית בישראל יש את ספריו, כי כל מי שיש לו יראת שמים דבריו נשמעים (ברכות א). כשנפתחה הישיבה שלנו מרן זצ"ל יעץ לנו ללמוד בסדר הלכה משנה ברורה על הסדר. אבל יש דברים כמו בנידון שלנו שלא נחת לפרש לספרדים, ומה יש בזה, אין כאן שום פגיעה בכבוד המשנה ברורה שהיה פאר הדור והדרו.¹¹

לעשות ליל הסדר בלילה

יח. וכל האמור הוא על כל שבת, אבל בליל הסדר צריכים לקיים את מצוות הלילה דוקא אחר צאת הכוכבים, וכמו שנאמר "ואכלו את הבשר בלילה הזה" וכו', והיינו בצאת הכוכבים שלנו על פי שיטת הגאונים, ולא בזמן רבינו תם, ומקודם (אות ב) הזכרנו דעת האדמו"ר מקלויזנבורג לגבי ספירת העומר, וכן כתב הפתח הדביר (או"ח סי' רלח) לגבי קריאת שמע, שראוי להמתין לזמן רבינו תם. אבל למעשה לא מקפידים על זה, ומעשים בכל יום שמתפללים ערבית מוקדם, ואפילו אותם שלא מתפללים בפלג המנחה, מתפללים אחרי צאת הכוכבים של הגאונים, ולא מחכים לרבינו תם. ורק בלא תעשה שיש כרת או סקילה, כמו מוצאי שבת וכיפור, מחמירים, אבל מצות עשה קלה יותר, וכמבואר ביומא (פג) שישנם ארבעה חילוקי כפרה, עבר על עשה וחזר בתשובה, לא זו משם עד שמוחלים לו, אבל על לא תעשה רק יום הכיפורים או יסורים מכפרים לו. ובמצוות עשה די לנו להחמיר ולהמתין לצאת הכוכבים של הגאונים. לכן צריך לומר למושב זקנים או לבתי חולים, שיישנו טוב מבעוד יום, ויתחילו את ליל הסדר רק אחר צאת הכוכבים, ובדיעבד אם לא שמעו את השיעור ועשו מבעוד יום, אם אפשר שיחזרו לאכול שוב כזית מצה, ויחזרו לקרוא חלק מההגדה, ואף שיש אומרים שמפלג המנחה מועילה התוספת, אבל גם מצה וגם ההגדה מדאורייתא. ולכתחילה אם שואלים מה לעשות, לחכות לצאת הכוכבים.

כל מנהגי הספרדים, כי המשנה ברורה לא דיבר בדרך כלל רק על מנהגי האשכנזים. וכן כתב בהקדמתו לספרו שונה הלכות ח"א: לפי שהמשנה ברורה כותב תמיד שאנו נוהגים כהרמ"א ז"ל, ולא באנו כמכריעים ההלכה בהחלט, וממילא אחינו הספרדים כהמחבר יראו את אשר לפנינו בגוף השלחן ערוך. ע"כ. וכמו שכתב מרן זצ"ל בהקדמה לספרו לויית חן. ואם כן איך אפשר לכתוב ראיתי מצפצפים, איפה כבוד חכמים?! אדם שמבזה תלמידי חכמים צריך לפחד, אין לו חלק לעולם הבא (סנהדרין צט:), אין רפואה למכתו (שבת קיט:), אתה לא מפחד מהקב"ה?! אומר הרב אלישיב, שאדם שמוזלזל בתלמיד חכם מקבל את המחלה הידועה, ולא סתם אלא שאין לה תרופה, וכמו שאמרו שאין רפואה למכתו. רח"ל. כמה צריך להיזהר בכבוד תלמידי חכמים!